

Božično vezilo

Za praznike vam pišem, vse dobro vam želim: mir bodi v vaši hiši in Bog ljubezni z njim.

Vezilo vam pošljam, izgnani, daljni brat — v dnu srca sem ga hranil, izjokal tisočkrat.

Iz srca je privrelo, do srca naj vam gre, potomcem naj poroča današnjih dni gorje.

Ker slušal sem Pravice, Ljubezni sveti glas, ker branil sem Človeka in zemlje svoje kras,

ker ljubil sem očeta in brate in sestře, ker branil sem otroke in matere ime —

ječim v deželi tuji, obsojen v zlo, temo — kot v solncu žejajoče, odsekano drevo...

Živa meja

Svobodne nas ustvaril je Gospod, vsak svoje ljubi, čišla in neguje, krivična roka le po tujem ruje: med mojim so in tvojim žive meje. Vabljujo pač se v meji cvet blesti, a trn bodeči se pod cvetom skriva, in kri in jezik sta kot meja živa in večno žejna zemlja je krvi.

Rojakom

Kadar vam pomlad zasije, belo krilo z zemlje sname, v plašč zeleni gozd ovije — spomnite se, bratje, name.

Kadar pri zabavi zbrane dobra volja vas prevzame, ko vam sreče solza kané — spomnite se, bratje, name.

Kadar boste plug ostrili, deli sevinice čez rame skednje in kleti polnili — spomnite se tudi name.

Ko vabili boste v svate, belili domače hrame, bale tehtali bogate — spomnite se tudi name.

Kadar boste krščevaje listali imen sezname, pohitite v naše kraje — spomnite se tudi name.

Kadar boste bledi stali žalujoč kraj črne jame in za dragimi jokali — spomnite se tudi name.

Kadar boste v kraške skale dolbili zlate epigrame za preganjane in pale — spomnite se tudi name.

Gliša.

Božični običaji v Kamni gorici

Stari običaji in ž njimi vezani obredi so se najbolj ohranili v tistih krajih, kamor le bolj redko stopi tujeva noga in kjer ni priseljenecv iz oddaljenih krajev, ki se razumejo duše ljudi nove domovine in se ne morejo prilagoditi čustvovanju dotičnih krajev. Med te kraje spadajo Kamna gorica, Krova in Železniki. Iz nekdanjega, izginulega bla gostanja, kakor tudi za tiste čase velikih dogodkov ter romantičnega čustvovanja tužinarjev, rudarjev in ogljarjev, ki so tvorili večino prebivalstva in se čutili odvisni od različnih nadnaravnih sil, je nastalo nebroj pravljic in raznih obredov. Ti so se ohranili do današnjih časov šimija, Charlstona, amerikanizacije in zamorstvovanja le radi tega, ker so ti kraji nekoliko oddaljeni od glavnih prometnih žil Železniki so nekoliko izzbili radi tujskega prometa, Krova radi modernizacije tamošnje industrije, — a v kamnogoriški dolinici, ki ni zaenkrat deležna ne prve ve družine, je ostalo še mnogokaj pri starem. To se opazuje najbolj pred raznimi prazniki in tekom njih, posebno pa o Božiču. In baš radi tega prihaja marsikak domačin, katerega je goljujiva kača, mamljiva sreča, iz vabila z domačih tal, v tem času zopet v domačo dolinico, da se zopet navžije domače lepote in poezijo.

Ze sredi adventa, ko se tuintam privleče iz savske doline kaka meglica ter vrhove Jelovice pobeli prvi sneg, so domačini v predbožičnem razpoloženju, ki pa ni v nikaki zvezi z današnjim puhlim, često koristolovnim pobožnjastvom. Prej, med letom so prepevali razne vesele pesmi, v tem adventnem času pa utihne celo harmonika, katero si čul tekom leta ob dolgočasnih nedeljskih popoldnevih skozi gost dušeči zrak v zakajeni gostilni. V vsi dolino je legla svečanost in že slišiš, kako po posameznih hišah poskušajo in obnavljajo najstarejše božične pesmi, ki so bile večinoma zložene in uglasbene v Kamni gorici ali pa v okolici.

Ko zvečer polože k počitku kovaška kladiva, ki od jutra do večera prepevajo jekleno pesem, ko obstane vodno kolo, ko se oddahnejo zaprašeni kovaški mehovi in ugasnejo rdeče žareči ognji, imenovani ješe, ostidejo kovači, moški in ženske, na svoje domove. V tem času ne čutijo utrujenosti po ooldnevnem trdem delu in po večerji ne hite k počitku, kakor so vajeni drugače. Gredo k prijateljem in sorodnikom ter prijetno kramljajo. V glavnem se pogovor suče okrog pitčarjev in pitčev, ki so jih ulovili v prvih jesenskih dneh ter jih skrbno krmijo, nadalje o nekdanjih dneh in o bližajočem se Božiču. Okrog peči sede in oblikujejo med krat

kočasjem iz mehke, zmočene, dobro pregnete ilovice majhne kipeke za jaslice. Največ naredbe pastirkov, različnih po starosti in v vsakovrstnih postavah. Nekaj je stoječih, nekaj sedječih, tretji zopet kleče in dvigajo roke, začudeni nad sijočo zvezdo repatico. Ta ima rog, drugi drži palico kakor bi zavračal črede, tretji nese ovco novorojenemu Zveletarju, četrti nosi maslo ali kako drugo darilo. Segavi domači kiparji kaj radi posnemajo kakoga okoličana v nenavadni obliki. Drugi zopet izdelavljajo raznovrstne angelle, imenovane glorige, in kaj rado se dogodi, da še neizvežban kipar prične oblikovati angela. Pa mu ne uspe popolnoma, ter ga mora končno degradirati v navadno posvetno bitje nižje vrste, v pastirja ali kaj slinčnega. Tudi ovčice so raznih vrst in postav. Nekaj se jih pase, druge leže, nekatere so velike, druge lič na jagnjeta, nekaj pa je združenih v skupino starih in mladih, pač tako, kakor si božični kipar predstavlja prizor v naravi. Vsak skuša biti čim originalnejši. Zelo važne osebnosti pri jaslicah so končno sveti Trije kralji, ki jih Kamnogoričani raje posadijo na konje kakor na kamele. To menda radi tega, ker kamele še niso videli ter se boje, da jih ne bi točno pogodili, in se jim sploh vidijo kralji na mišičastih konjih bolj junaški kakor na grbastih kamelah. Postavijo jih pa na jaslice še po božičnem dnevu malo pred njihovim praznikom. Značilno za šegavost naših vaščanov je še to, da postavijo na jaslice poleg omenjenih bitij tudi kipece ljudi, ki jih štejejo med najvažnejše in najpriljubljenejše v svojem miroljubnem vaškem življenju, ter take, ki predstavljajo kak poseben dogodek. Na vsakih jaslicah mora biti tudi lovec in nekaj divjadi. Proti hlevčiku, kjer počiva božje dete, koraka tudi Ribničan Vrban s suho robo in Ljubencan s krošnjo polno piškrov. Znana osebnost na jaslicah je tudi Tirolka Brida z velikim jersbasom. Od kod je prišla ona in kdaj se je vdomačila v naših jaslicah, ni znano. Vsekakor pa ni izključeno, da bomo v kratkem našli pri jaslicah tudi Dalmatince ali Bosance Marka, ki itak ne manjka pri nobeni vaški slavnosti.

Čim so vsa našeta bitja izoblikovana, jih posuše, nato žgejo v peči doma ali v kovačnici, in jih nazadnje še pobarvajo. Par dni pred Božičem pošljejo deca s koški na ramah v gozd po mah. To so vam veseli in svečani pohodi! S koliko važnostjo koplje otročad iz snega mah ter snema cele živozelene mahovite plasti raz skal!

Ko je vse pri hiši, pričnejo postavljati jaslice. Hišni oče ali odrasli sin pribije na zid široko lesko s tremi policami, ki so zvezane

s poševno ležečimi hodniki in predstavljajo stezice in prehode. Vse to pokrijejo z mahom. Na najvišjo polico postavijo mogočen Herodov grad, trdnjavo z nebroj stolpiči in veliki kipi vrati, pred katerimi stoje vojščaki v rdečih ali modrih blačah in belih jopičih, prebitih z zlatimi vrvicami. Pa tudi na trdnjavskem stolpu stoji vojščak z razvito zastavo. Pod gradom je mala ravnica, na njej pa je obilo ovac in pastirkov. Ob stenah gore in pečine, kjer je istotako vse polno zelenja. Naznamenitejše je na tej etaži duplo, kjer izvira studenček, od koder odnašajo vodo. Sredi najširše spodnje ploskve pa je hlevček s sveto družino, okoli hlevčka stoje pastirji in pasejo ovčice, povetini obrnjene proti božjemu stanu, nad hlevčkom pa je za okrožena žica, na kateri visi večših kar po deset glorie in je nekaj med njimi takih s trobento.

Kako imajo Kamnogoričani jaslice v čišli, je videti tudi iz tega, da na njih razstavijo razne, zanje dragocene naravne predmete. Tako je pred leti prinesel neki domačin s Triglava kamen, ki ga vsako leto deue na jaslice in na njega postavi čvrstega ilovnatatega gamesa. Od kdaj Kamnogoričani sami izdelujejo jaslice, ni znano. Ene izmed najlepših so to nedavna vsak božič razstavili v malem znamenju, ki stoji med rojstnim hišama znanega slavnega slikarja Matjeva Langusa in pesnika r Lovra Tomaša. Izdelal jih je sam Langus, ko je bil še doma v Kamni gorici in preden se je odpravil študirat slikarstvo. Tudi v znanim monakovski razstavi jaslice se nahajajo kamnogoriške in so zelo cenjene. Izdelovanje in postavljanje jaslic v zadnjih letih nekoliko poljema, kar je pač znak popuščanja mladine v smislu za lepoto. Vendar pa jih je še mnogo, ki nočejo opustiti starih običajev in se tudi ne marajo spriznati s postavljanjem božičnega drevesa.

Z legajočim mrakom popoldne pred svetim večerom narašča božično razpoloženje. Ko zavzoni Zdravo Marijo, zadisi v vasi po kadilu, v vsaki hiši molijo in skropijo z blagoslovljeno vodo. Če stopaš zvečer skozi vas, ki je druge dni tiha in mirna, slišiš iz hiš prijetne, navadno kar poskočne melodije veselo-svečanih božičnih pesmic, katerih se je mnogo rodilo na Gorenjskem. Družina hodi k družini ogledovat jaslice. Pa ne samo domačini, tudi posamezni okoličani iz sosednih vasi, kjer ni opisanih božičnih običajev, kaj radi prihajajo na sveti večer na obisk k našim vaščanom Ogljarji in drvarji, ki so prebili vse leto v svojih kočah širom gozlov Jelovice in prezimujejo pri okoljskih kmetih, prihajajo v svečano vasico in pri znanih čakajo polnočnice. Tudi njim, celoletnim samotnarjem je razširila božična noč drugače precej tesno dušo in kaj radi pripovedujejo, kaj vse so doživeli tekom leta v svojem krajevstvu in tih zeleni gori. Prav stara božična navada je tudi streljanje s pištolami. Skozi vse leto leže pozabljene na podstrešju, dan pred Božičem pa jih fantje osnažijo in na

bašejo ter pokajo, da se žuje daleč v sveto noč.

Ko zadoni iz lin v mogočno vsemirje božični zvon, doseže svečanost svoj višek. Vse utihne ter poslušaj največkratnejšo pesem, prinašajočo mir ljudem na zemlji, ki so dobre volje. Ko odzvoni, se vaščani pričnejo počasi pripravljati na polnočnico. Pri razhodu si ta večer ne voščijo slahko noč, marveč samo »vesele praznike«. To je gotovo v zvezi s tem, da so tudi pastirji prečuli vso božično noč. Vse odide k polnočnici le enega puste doma za varuha, da čuva hišo in pazi, da ne ugasne sveča, ki gori ves večer in tudi med polnočnico. Ta luč naj znači, da se je rodil Kristus, luč sveta; ni pa izključeno, da je ta običaj ostal iz starih časov, ko so Slovane še častili solnce ter praznovali Božič kot pričetek naraščajočega dneva. — Varih doma se oboroži s pištolo in staro sabljo, ki je ponekod že nad 100 let pri hiši.

Božji hram veličastno blesti v božično noč, posebno, če je zunaj vse zasneženo. Iz bližnje in daljne okolice korakajo okoličani k cerkvi. Krasno je gledati, kako se pomikajo velike skupine lučic, odsevajočih v zimski belini. V božični noči nikdar ne svetijo z modernimi lučmi, marveč povetini z lesenimi bakljami, ki so jih sami pripravili ravno za pot k polnočnici.

Se vedno je lepa naša domača polnočnica, vendar je mnogo izgubila odkar je neki župnik menda okrog leta 1890. prepeval najstarejši in najlepši božični običaji. Med polnočnico so prepevali samo slovenske pesmi, med njimi mnogo domačih božičnih. Sedaj udomačene, iz nemščine preložene »Svete ovčice« se niso poznali. Božičnice je pela vsa cerkev. Ko pa so cerkveni pevci ubrali pretepo pesem: »Se tepša si kot sladki raj, pozdravljena bod' vekomajle« — takrat je vse oživelo v cerkvi: farani, stari in mladi, moški in ženske, fantje, dekleta in deca so priušli s seboj v cerkev instrumente, največ tako imenovane škrjančke ter mehove za oponašanje kukavice in so pričeli žvrgoleti in kukati, da je bilo veselje. Vsi so hoteli dati duška velikim sreči, da se je rodilo božje dete. Anton Toman, poznejši tržaški vetržec, ki je bil največji dobrotnik naših vasi, je v pozni starosti kaj rad pripovedoval, kako srečen je bil, ko je mogel slaviti rojstvo Gospodovo z oponašanjem kukavice med božično noč. O sličnem običaju med božičnico sem nekoč čital, da je še udomačen v rudarskih pokrajinah Češke. Morda so ga k nam zanesli rudarji, morda pa je to ostanek staroslovenskega bogoslužja. V naši sosedni cerkvi na Lancovem so našli pred leti stare slovenske mašne knjige in ni izključeno, da je bil v Kamni gorici pred časi staroslovenski cerkveni obred.

Po končani polnočnici se dolgo zvone in pritkravajo. Mehka, svečano doneča melodija naših zvonov se družii z melodijami zvonov sosednih fara v veliko božično pesem, ki slavii rojstvo Gospodovo in uspava srečne vaščane, v kolikor pač ležejo k počitku.

M. Pugelj:

Jaslice

Tončku, ki sedi suh, črn in slabo oblečen v kuhinji za vrati, je pomolila ravnokar kuharica krožnik z večerjo, sestoječo iz kisle repe, zelja, krompirja in debelega rjavega fižola. Kakor vselej je nabrala tudi to pot ostanke z raznih krožnikov ter jih postavila predenj brez besede. A nocoj je drugače kakor druge dni. Nocoj je sveti večer.

O ti prazno, pusto mesto, ki nič ne veš o zapovedanih praznikih! Pomivalka žlopota z vodo, rožlja s krožniki, premetava žlice, nože in vilice, kuharica preriva piskre po štedilniku, pes sreblje glasno cmokaje redko juho, po veži poje vinjeni gost in iz gostilne prihaja zamolkel govor pivcev in smeh mlade natakarice. Tukaj sta si enaka petek in svetek, a zunaj na deželi leži nocoj nad vasjo božji mir in tisti, ki so res dobri in Bogu milii, vidijo sivega ogromnega angela, ki je razprostrl peruti od konca do konca vasi in drži v roki dolgo oljkovo vejo. Hiše, hišice in bajte mu kade iznad snežnih streh prosojni dim in cerkev kaže nanj s svojim velikim, belim kalczalom. Nocoj se fantje ne tepo in vsi so zbrani okrog svojih mater, pa se jih drže za krilo kakor takrat, ko jim je bilo po pet let in so dr-

žali še prst v ustih. Vse je zbrano, kar spada k obitelji. Hiša čista oče so odložili pipo in kade cigaro mati so opasali beli, široki predpasnik. Marička je pa nocoj tako lepa kakor gartroža na vrtu.

Samo po vasi pogledj, pa boš videl takoj, kako je nocoj dobra in blaga. Vse hiše čepo v snegu kakor dobrohotne domače živali pa prijateljsko pomežikujejo s svojimi milimi rdečimi očmi. Tam je ena, ki gleda iznad drugih kakor slon izmed volov in krav. Velike, bele oči ima, vsa je jasna in svetla in pozdravlja daleč po dolini na dolgo in široko.

Otroci delajo jaslice. Pripravljajo mah, delajo hribček, ograde ga z zlato ograjo in zapro zlata vrata z zlatim ključkom, da ne bodo mogle ubežati ovce, ki jih bodo nagnali v jaslice.

Tonček, črni kuštroglavec in belozobec, je povečerjal, da sam ni vedel kdaj. Pokrižal se je, vzel je klobuk in odšel na dvorišče prav tiho in neopazno. Obstal je in pogledal v nebo, če bi ne ugledal fistega sivega angela. Ni ga videl, toda pozdravilo ga je toliko zvezd, tako bogato se iskreečih in zlatih, tako prijaznih in domačih, da ni čudno, če se je pomenil z njimi že premnogi blagi zemljan, proseč za dobrotljivo uslugo.

Tonček ni dejal klobuka na glavo. Zakaj tam med zvezdami so njegovii starši, tisti gospodar, ki je odložil na nocojšnji večer pipo in prizgal cigaro in tista mati, ki je opasala beli, prostrani predpasnik. In Marička, ki je bila nocoj tako lepa kakor vrtnica v ogradi. In Tonček je stal odkrit sredi dvorišča, majhen, suh, črnolas, gledal s svojimi iskrimi očmi v oči očeta, matere in Maričke, premikal svoje sočne rdeče ustnice, pa se pogovarjal tiho s svojci.

Ko jim je vse povedal in marsikaj potožil, je stopil v hlev, kjer so muljii konji mrvo iz jasli in prežvekovalve velike, rdeče lisaste krave. Vzel je iz rjavega zaboja svojo najlepšo obleko, jo oblekel in se tiho odpravil v mesto.

Pa je že lezla v ulice megla, vlažna in umazano rumena in je bil mahoma ves večer hladen in pust, kakor bi ga Bog zavrgel. Dolgočasne, prostrane hiše so tonile v megli kakor v zastrujenem morju in prikazovale so se druge, kakor bi se valile iz njega in se spet vanj pogrezale. Nikjer ni bilo zvezd, nikjer blagega sivega angela in tudi ne belega prsta visoke cerkve, ki bi ga pokazal. Od nekod iz sredine megleneja morja je mrzlo zvonil tramvaj in zdaj od tukaj in zdaj od tam se je zadržal v noč črn avtomobil s svojim prašičjim

glasom.

Tonček pa je šel in šel in ni gledal ne sem ne tja, ker je bil ves doma in med svojimi. Tako je prišel do velike razsvetljene hiše, kjer je bilo zbranih mnogo ljudi. Ravno so se odpirala visoka svetla vrata in vsa množica se je zganila in hotela kakor en sam mož nankrat skozi ta vrata. Tonček je bil nenadoma sredi ljudi, ki so pritiskali z vseh strani in nesli s seboj tudi njega kakor potok lupino. Že so se zvalili čez prag, razdelili so se na več vrat. Še na več, še na več in končno je stal Tonček pred človekom v modri kapi, ki mu je rekel:

— Daj listek.
Tonček ni vedel kako in kaj.
— Čakaj. Ne smeš naprej, dokler ne daš listka.
Naenkrat je pristopil še en kapar.
— Nimaš listka! Pusti ga! Tja-le v kot se stisni!

In potisnil ga je v pregrajen prostor pod široki hodnik.
Pred njim pa kakor v cerkvi. Vse zamet in zlato, vse v lučih kakor v cerkvi in spredaj na veliki podobii domači grič, pa spomlad, pa košate jablane, ki cveto sredi nje. Ljudi pa vse polno.

In zdajci se je dvignila podoba in glej, kakšne jaslice! Kako prekrasna

Marija, podobna sestrici Marički na sveti večer! In sveti Jožef s kratko, okroglo in sivo brado kakor rajniki oče! A zadaj miga z uhliji sivi osliček in opleta z repom debeluhna rdečka. Kako sije iz jasli Ježuček in kako ljubko izteza bele ročice! In koliko pastirkov pred hlevčkom in še vedno prihajajo in vsi govore tako, da se vse razume. To je čudovita povest, kar pripoveduje tisti stari sivi pastir, in to je pesem, kar govori mladenič, ki je pristopil za njim. Zdaj pa pozor! Izmed drevia je priplavala repata zvezda in glej, že prihajajo z desne sveti Trije kralji. Prvi je Gašper, ki pozna vsa pota in ceste, drugi je zgovorni gospod Miha, tretji pa, ki je vse srebrn in zlat, je zamorec Boltežar. Prišli so pred hlevček in poklanjajo malemu novorojenemu kralju bogate darove.

Povesti in bajke in pravljice pa se plete druga iz druge. Tudi otroci pastirjev pridejo, pa izrekajo Ježuščku svoje male in kratkočasne želje. Ježušček, ki je blag in mil in tudi sam otrok, se pogovarja z njimi po otroško in jim izpolni vse, kar hočejo.

Ko so se jaslice skrile in so pričele ugašati luči, je prišel Tonček skoro zadnji iz hiše. Ves poln sreče in ves razsanjan od vsega očarljivega, kar je ravnokar gledal, je mahoma odskočil.